

Dankbaarheid en zelfkritiek

P. Niemeijer

Is 'vijftig jaar Vrijmaking' een apart nummer van WEGWIJS waard? Is dat niet te veel eer voor wat toch niet meer is geweest dan een twist tussen kerkleden die geestelijk nog dicht bij elkaar stonden ook? In onze tijd moet men niet zoveel hebben van wat al gauw als opgeblazenheid en dikdoenerij ervaren wordt. Wees toch wat bescheiden en nuchter! Maatschappij-breed moet men niets hebben van zwart-wit verhalen over welk onderwerp dan ook. Men is allergisch voor mensen die eigen gelijk verabsoluteren en de Vrijmaking van vijftig jaar geleden in een hoge toonzetting als werk van Christus en zijn Geest bejubelen. Tóen sprak men misschien in zulke kaders. Maar zo gemakkelijk als vijftig jaar terug zijn de grote lijnen vandaag toch niet meer te trekken? Wij moesten maar wat gereserveerder en bescheidener spreken. Ervoor uitkijken dat we onszelf niet overschreeuwen en de God wiens weg in heerlijkheid is, niet voor ons karretje spannen.

'Wat voelde je toen?'

Vandaag gooit veel hogere ogen een herdenking van het type: hoe hebben mensen de Vrijmaking belééfd? Wat betekende het voor hen? Zó wil ook de niet-gereformeerde pers nog wel aandacht besteden aan de Vrijmaking van vijftig jaar geleden. Het is toch interessant je te laten voorlichten over buitenissige dingen. Welnu, daarbij horen ook de roots van die bijzondere soort gereformeerden die - hoe wonderlijk! - wel orthodox, maar niet wereldvreemd zijn. Leuk om daar wat van te weten.

Daar komt bij dat het post-modernisme weliswaar van geen grote verhalen weten wil, maar nog wel steeds buigt voor het grote idool van de ervaring met zijn vraag: hoe belééfte je dat? Wat vóelde je toen? Dat procédé wordt ook op de Vrijmaking toegepast. Voor zover er over de Here gesproken wordt, krijgt Hij zijn plaats in de beschouwingen toegewezen via wat er door 'vrijgemaakten' en 'synodalen' heen ging. De daden van de Here, die we gedenken, worden niet meer gezien in concrete gebeurtenissen en in daadwerkelijke geloofsgehoorzaamheid. Ze bestaan alleen in de religieuze ervaring van de betrokkenen. De Here moet het veld ruimen: uit de werkelijkheid naar de religieuze binnenwereld van de christenen. Algemene uitspraken mag je niet doen. Elke uitspraak die je over de Vrijmaking doet, dat moet je je goed realiseren, is een heel persoonlijke uitspraak, die voor jou misschien waarheid bevat, maar waar een ander wel heel anders tegenaan kan kijken.

Moeten we dan niet bescheiden zijn en ons realiseren dat ook onze kerkelijke werken onvolkomen zijn? Jazeker! Niemand van ons is volmaakt. Het zij (niet ter verontschuldiging of relativering!, maar) tot onze schànde toegegeven. Maar wat voor òns geldt, geldt nog niet voor het Woord en de zaak waarvoor wij staan! Wie alleen in termen van zondag 44 over kerkelijke reformatie spreekt ('zelfs de allerheiligsten hebben nog maar een klein begin van de door God geëiste gehoorzaamheid'), doet echt te weinig. Er is ook de belofte van Christus dat zijn Geest zijn kerk in alle waarheid zal leiden. Zij heeft een zalving van de Heilige en weet alle dingen. En er zijn de Psalmen die weten te zingen van de zááksgerechtigheid van Gods volk in Christus ('de HERE zal mijn onschuld aan het licht brengen', 'zonder reden heeft men mij gehaat'). Ook zij die gehoor geven aan de roep tot reformatie en wederkeer, moeten erkennen dat zij evenals de vaders gezondigd hebben. Maar dat neemt niet weg dat de Schrift kan spreken over kinderen van God, die rechtvaardig en onberispelijk zijn, godvrezend en wijkend van het kwaad. En de belijdenis van zondag 44 maakt zeker wederkeer en reformatie zèlf nog niet tot iets van minder allooi. Het is en blijft bevrijding, door God geschonken en door de werking van de Geest van de genade en de gebeden aanvaard. Laat niemand de belijdenis over de onvolkomenheid van ons en van onze werken gebruiken om de noodzaak en het geschenk van kerkreformatie (en levensheiliging!) te relativieren.

Triomfalistisch?

Maar wordt onze herdenking van de Vrijmaking op deze manier niet weer triomfalistisch en gearriveerd, gespeend van alle zelfkritiek: je mag alleen positieve dingen zeggen over 'vrijgemaakten'?

Er zijn er die dit gearriveerde diep ingebakken vinden zitten in heel 'het vrijgemaakte denken'. In de Vrijmaking, zegt men, werd de Kuyperiaanse leer van een doop op grond van veronderstelde wedergeboorte van de dopeling afgewezen. Maar er kwam een soort van verondersteld geloof bij alle kerkleden voor in de plaats. En wat erger is, is uiteindelijk nog maar de vraag. Kuyper sprak in ieder geval nog van wedergeboorte. Maar over de noodzaak daarvan hoor je bij de vrijgemaakten amper spreken. Hun gemeentebeschouwing wordt gestempeld door verbondsoptimisme. Alle kerkleden zijn kinderen van God en gaan bij hun sterven (kijk maar in de overlijdensadvertenties) zonder uitzondering en haast vanzelf naar de hemel. Volgens het ND van 21 juli 1994 stelde ir. Van der Graaf (de secretaris van de Gereformeerde Bond in de Nederlandse

Hervormde Kerk) in *De Waarheidsvriend* van die week de vraag: Is het verbond niet het een en het al geworden en is het beloftekarakter van het verbond niet zo massief geladen geworden, dat de keerzijde, namelijk de wraak van het verbond, ook binnen de gemeente van het verbond, is gaan mankeren? Anders gezegd: is het zicht op de tweeërlei verbondskinderen niet op de achtergrond geraakt, op grond waarvan ook binnen de verbondsgemeente de wekroep tot geloof en bekering moet klinken?

Volkskerk

In de Vrijmaking ging het om de belijdenis van Gods betrouwbaarheid. Op zijn belofte kun je bouwen. Als Hij met zijn belofte naar je toekomt, hoef je niet bang te zijn dat Hij je bedriegt of gouden bergen voorspiegelt, maar past slechts één reactie: geloof!

Hieraan moest worden vastgehouden tegenover de door de synode van 1939-1942 geijkte en bindend opgelegde doopleer van Abraham Kuyper en zijn epigonen.

Kuyper's leer van de doop op grond van veronderstelde wedergeboorte had de situatie in de volkskerk als achtergrond. Kuyper stuitte op het probleem van de volkskerk (een vraag die ook het gemoed van ir. Van der Graaf zal prangen): kun je van alle kinderen die in een volkskerk gedoopt worden, zeggen dat ze tot het verbond behoren? Kuyper zocht de oplossing in zijn leer over de doop op grond van de veronderstelde wedergeboorte. De kerk doopte alle kinderen op grond van de veronderstelling dat ze wedergeboren waren. Bleek later dat dit niet het geval was geweest, dan was de doop geen echte doop geweest en had God niets echt beloofd aan zo'n dopeling. Op die manier kon worden vastgehouden aan het bevel van de Here om de kinderen te dopen, maar was ontkomen aan de stelling dat ook pure ongelovigen tot Gods verbond behoorden.

Tegenover Kuyper werd gesteld dat de oplossing voor zijn volkskerkelijk probleem niet gezocht moest worden in een nieuwe fundering van de doop, maar in reformatie van de kerk. Serieus moet genomen worden dat de kerk naar haar aard vergadering van gelóvigen is. Allen die zich als ongelovigen en goddelozen doen kennen, moeten naar het bevel van Christus en zijn apostelen van de sacramenten afgehouden en buiten de gemeente gesloten worden. Pas wanneer slechts in de kerk ontvangen worden wie hun geloof belijden en hun leven beteren, kan de doop er heilig en naar de instelling van Christus bediend worden: aan de gelóvigen en hun kinderen.

Belofte en vloek van het verbond

Kuyper zocht de oplossing niet alleen in de verkeerde richting. Met zijn theorie van doop op grond van de veronderstelde wedergeboorte kwam hij ook terecht in het moeras van het subjectivisme. De doop was bij Kuyper niet meer teken en zegel van de belofte van het evangelie, maar van iets *in* de mens. De grond van de doop verschoof van Gods genadige beschikking náár de mens zelf. Maar: als de doop afhankelijk is van eigen wedergeboorte, hoe weet iemand dan zeker of hij echt wedergeboren is en dus bij de doop echt door God persoonlijk met zijn belofte is aangesproken? Uiteindelijk heb je dan geen houvast meer aan je doop, maar moet je zekerheid zoeken in de kenmerken van je eigen wedergeboorte, waarnaar je vervolgens met angst in het hart op zoek moet.

Een tweede bezwaar tegen de Kuyperiaanse leer was, dat de belofte van het verbond daar een constatering en een voorspelling werd. Daartegenover werd gewezen op het karakter van de verbondsbelofte: een toezegging die geloof eist. Een toezegging die niet vanzelf en onvoorwaardelijk, maar alleen in de weg van levend geloof vervuld wordt. Gods belofte gaat altijd gepaard met het bevel van bekering en geloof. Als (niet door vrijgemaakten, maar in de eerste vraag van het doopformulier!) de belijdenis gevraagd wordt dat de dopeling 'geheilgd is in Christus', betekent dat niet dat de dopeling niet meer verloren kan gaan, maar is dat een aanduiding van de manier waarop de Here zo'n kind beziet en wat Hij van dat kind verwacht. 'Geheilgd' is niet bedoeld als een diploma: je bent er. Het geeft aan waartoe je geroepen bent: tot leven met en voor de Here. Geroepen en verplicht tot een nieuwe gehoorzaamheid.

Het derde bezwaar tegen Kuyper's opvattingen was, dat er in zijn theorie per saldo geen plaats was voor Gods verbondswraak. Iemand die de Here vaarwel zegt, heeft volgens Kuyper nooit tot het verbond behoord. Wie tot het verbond behoort, werd immers behouden! Dát is nu verbondsautomatisme. En juist dáártegen werd in de Vrijmaking kerkelijk positie gekozen. Aandacht werd gevraagd voor het spreken van de Schrift over Gods straf en toorn en wraak in het verbond. Gods verbond kent niet alleen zegen, maar ook vloek. Niet alleen over hen die buiten het verbond leven, maar ook over hen die Gods verbond verbreken. Uitdrukkelijk werd er telkens weer op gewezen dat de Psalmen die zingen over goddelozen en dwazen, daarmee leden van het volk Israël op het oog hebben. En dat de profeten binnen het verbondsvolk Gods oordeel aankondigden.

Tweeërlei verbondskinderen

Het is vanuit de Vrijmaking bezien wel heel curieus dat de vrijgemaakten nu een eenzijdig verbondsoptimisme verweten

wordt. Het was juist de noodzaak van levend geloof en de werkelijkheid van Gods vloek, waaraan men in de Vrijmaking wilde vasthouden tegenover de leer van Kuiper en de synode! En dat die oproep tot levend geloof geen theorie was, bléék: de terugkeer tot Gods Woord die de Here schonk in de vrijmaking van zijn kerk, werkte door over heel de linie. Men zag dat de belijdenis van het Woord van God consequenties heeft voor heel het leven: onderwijs, politiek, economie, samenleving etc.

Ook gereformeerden kennen tweeërlei verbondskinderen. Alleen dan niet 'natuurlijke' kinderen zonder belofte en 'geestelijke' kinderen met belofte. Aan alle kinderen in de kerk van Christus is Gods belofte betekend en verzegeld in de doop. Maar de een neemt die belofte wèl en de ander neemt die belofte niet met waar geloof aan. Dat verzacht de schuld niet van hen die de Here vaarwel zeggen, maar verscherpt die. Als *wij* spreken over kinderen van het vlees, gaat het niet om kinderen die aan de belofte nooit zijn toegekomen, maar om kinderen die nota bene Gods verbond en beloften verworpen hebben. Zij die de Here vaarwel zeggen, zijn niet slechts 'natuurlijke' kinderen van God, maar vleselijke mensen: vijanden van de Geest. Juist wie belijdt dat Gods belofte is voor de gelovigen en hun kinderen, beseft de ernst van verbondsbreuk wanneer kerkleden breken met de Here en zijn dienst!

Bedreigt het gevaar van het verbondsoptimisme ons dan niet? Nou en of. Alleen komt het niet van de kant van de leer van de Schrift die in de Vrijmaking werd bewaard. Naast interne slijtage en beïnvloeding door het moderne levensgevoel valt hier te wijzen op de verleiding die uitgaat van een arminiaans heilsuniversalisme dat vanuit de evangelische wereld ons bedreigt ('God heeft alle mensen lief'). Beter dan elkáár de maat te nemen op dit punt, kunnen christelijke gereformeerden en gereformeerden zich samen sterk maken tegen dit denken. Een denken waarin Gods *belofte* van liefde weer een *constatering* wordt en waar het spreken over Gods straf en wraak onevangelisch wordt genoemd.

Juist een dankbare herdenking van de Vrijmaking verplicht ons alle verbondsautomatisme hartgrondig te verwerpen en dringt ons als verbondskinderen tot zelfkritiek: zoeken wij ons behoud echt buiten onszelf en leven wij echt uit het gelóóf in Gods belofte?